

Litteratur

THEDE PALM:

Tyskland före Hitler

För fyra år sedan gav Ragnar Svanström ut "Kejsaren. En bok om Wilhelm II." Den fick mycket god kritik. Den var en vacker, påkostad bok med utmärkta illustrationer och den var synnerligen välskriven. Stort utrymme lämnades åt den speciella miljö, i vilken kejsaren framträdde. Svanström hade skrivit både historia och kulturhistoria av hög klass.

Allt detta beröm kan upprepas, då han i höst gett ut en fortsättning "Kejsarens arvtagare. En bok om Weimarrepublikens Tyskland" (Norstedts). Med samma säkra omdöme, som utmärkte den förra boken, har författaren valt ut och belyst vad som präglade det tumultuariska Tyskland under åren från kejsarens abdikation 1918 till Hitlers maktövertagande 1933. Men det finns en skillnad mellan de två böckerna, beroende på materialet självt. "Kejsaren" skrevs kring en huvudperson, Wilhelm II. Under perioden efter honom saknas en sådan. Ebert, Stresemann, Brüning och andra träder fram på scenen men avlägsnas också, utan möjlighet att åter spela en roll. Till sist läggs alla trådar i den nästan okända Hitlers hand och en ny tid börjar.

Av de politiska ledarna under republiken har Svanström tecknat porträtt, som närmast kan karakteriseras som politiska miniatyrer. Ibland blir det lilla formatet måhända väl litet: om katastrofen för den tyska valutan finns inte mycket sagt, eller det bara antyds att Erzberger blev mördad. Om en annan mördad statsman, Rathenau, en komplicerad personlighet, har Svanström skrivit otroligt skickligt. Hindenburg, som var rikspresident sedan 1925 och senil redan då han valdes, blir omnämnd mera i förbigående och med andras ord, och det skall gärna erkännas att han inte var någon huvudperson trots sin ställning. Det har om honom sagts att han svek sin kejsare. Vad som hände var att han saknade moraliskt mod att tala om för kejsaren, att denne borde avgå, och lämnade det obehagliga uppdraget till general Groener. När

Groener sedan blev angripen av sina officerskamrater, tog Hindenburg honom inte i förvar. Där demonstrerades hans svaghet.

Svanström har återgivit och därmed åt historien räddat en episod från Hindenburgs 85-årsdag 1932. Då uppvaktade "Reichsbund jüdischer Frontsoldaten" och överlämnade en bok med namnen på de 12 000 tyska judar, som dödats under det första världskriget. Alltför ofta tror man att Hitler införde judehatet i Tyskland. Han stod för förföljelserna, möjliga därför att Tyskland med honom utvecklades bort från att vara rättsstat och kulturland. Men antisemitismen var, som Svanström framhåller, vida spridd i Tyskland och blomnade högt under mellankrigsåren. Möjligt hade existensen av en kejsare och ett hov, som i princip stod ovanför det övriga folket, i sig utgjort ett skydd även för judiska tyska medborgare, något som en på sju år vald president inte var. Om detta är riktigt, skulle äntligen något gott kunna sägas också om kejsar Wilhelm.

I Svanströms förra bok fanns ett kapitel som utgjorde en förnämlig översikt av tyskt kulturliv. Något liknande finns också i årets bok. Kapitlet om litteraturen och särskilt teatern ger en ytterst läsvärd sammanfattning av de dominerande kulturella strömningarna i Tyskland efter första världskriget. Om denna kultur gällde att den uppstod i en storstadsmiljö; den var en Berlinkultur, om ett sådant ord finns. Strömningarna inom den var radikala och i samband med Tysklands nederlag också revolutionära, vilket kanske inte var något att förvåna sig över. Men de var helt igenom negativa, och detta är något som borde understrykas. I Tyskland sysselsatte sig de som numera kallas kulturarbetare ivrigt och uteslutande med att riva ner. Kanske var det därför som den återuppbyggnad, som bar Hitlers och Goebbels märke, blev som den blev.